

СВЕТЛА СТРАШИМИРОВА  
Софийски университет „Св. Климент Охридски“  
✉ sv.strashimirova@gmail.com

## ИДЕИТЕ НА БОРИС ЙОЦОВ В СПИСАНИЕ „РОДИНА“ (1938–1942)

---

*Svetla Strashimirova*  
*Sofia University St. Kliment Ohridski*  
✉ sv.strashimirova@gmail.com

### *THE IDEAS OF BORIS YOTSOV IN THE JOURNAL RODINA (1938–1942)*

*The article follows the ideas of Boris Yotsov reflected in his publications in the journal Rodina. Jointly published with Bogdan Filov, Rodina was determined as “a journal for Bulgarian historical culture”. In the introductory texts symptomatically titled as Nation of the Ideal, Longing for Justice, Historical Storm, etc., Boris Yotsov stated his ideas of “enlightened nationalism”, for overcoming the dramas and the misunderstandings in a moment critical for the European history, declaring that the intention of the editors is “to be close to the Bulgarian people”.*

*Key words: historical humanities of the XX<sup>th</sup> century, Bulgarian historical culture, rational nationalism*

---

Днес тук говорим за завръщане на Борис Йоцов в хуманитаристиката. Щом някой се завръща сред нас, това означава, че самите ние имаме нужда от него. За Борис Йоцов говорим главно в сферата на славистиката. А тя, както е в традицията на Ватрослав Ягич, изследва както литературата, така и самия живот на славянските народи. Това естествено я прави до голяма степен историческо занимание и, разбира се, много повече от това. Прави я поле на сравнително изследване на ценности – както те са разбирани, носени, изстрадвани от славянските народи в техните собствени културноисторически пътища.

В самото навечерие на Втората световна война през есента на 1938 г. известните у нас и в Европа български учени археологът проф. Богдан Филев и славистът проф. Борис Йоцов започват да издават сп. „Родина“, което от широката публика е наречено „професорско списание“. По същността си това е списание за историческа култура, за възпитание на културноисторическо мислене и самоосъзнаване – както в тесния, така и в широкия смисъл на думата. Защото, както пише Б. Йоцов в обръщението си към читателите в първия брой, „известно е, че науката може да изпълни тогава своето предназначение, когато нейните придобивки не остават изключително достойние само на ограничен кръг люде.“

И още: „Нашето желание е истините, знанията, подбудите, които ще разкриваме на страниците на „Родина“, да проникнат колкото е възможно по-дълбоко в различни среди на нашия народ. Знаейки, че той е жаден за просвета, за по-висока образованост, за права дума, ще се стремим, като държим на съответното научно равнище, да изнасяме въпроси, които представляват широк интерес. Изобщо ще искаме да бъдем близо до българския народ и да му служим, колкото ни позволяват силите и обстоятелствата.“

Това желание за диалог с широките среди, изказано от елитен учен тогава, днес, разбира се, може да се изтълкува погрешно – като стремеж към манипулация чрез история. Още повече, че самото име „Родина“ в периода между двете световни войни създава асоциации за нездрав национализъм, прояви на какъвто често срещаме в България през 30-те години на XX в.

1938 г. е времето на началната явна агресия на Третия райх в Европа, но и времето, в което Европа не осъзнава това докрай. Дори напротив, тя иска да вярва в Мюнхенското споразумение между Чембърлейн и Хитлер, приемайки го като „peace of our time“... През ноември същата 1938 г. година министър на просветата в България ще стане един от редакторите на бъдещото списание Богдан Филов, а само след по-малко от 2 години той ще стане и министър-председателят, подписал от българска страна съюз с Хитлеристка Германия. Когато това се случва през 1941 г., министър на просветата ще бъде вече самият Борис Йоцов...

Ако останем обаче на нивото на тази външна фактология, съвсем естествено е да помислим, че списанието е свързано с политическата ориентация на България в посока на присъединяване към Тристранния пакт, който впрочем през 1938 г. още не е сключен...

Припомням този политико-исторически фон, защото именно той вкарва асоциациите ни в полето на една подозрителност към списанието. И тя е логична за онези, които не познават качеството на изданието. Категорично мога да заявя, че списание „Родина“, редактирано от двама професори, а по-късно осъдени на смърт като „фашистки министри“, не само няма нищо общо с фашистката идеология, нито с агресивния национализъм, но е пример за едно истински хуманистично и строго научно отношение към историята. Най-добрите традиции на българския академизъм в различни сфери на хуманитаристиката се виждат именно тук. Списанието е не просто изпълнено с научни изследвания на водещи утвърдени професори от различни сфери, но и с ранните публикации на редица млади тогава учени – филолози, историци, археолози, етнографи, юристи, изкуствоведи, които днешната българска публика познава от зрелите им години, от времена с 20–30 години по-късно...

Но само с високостойностните научни публикации не се изчерпва обръзът на списанието. По-скоро към списание „Родина“ би могло да се погледне като към панорама на българската историческа хуманитарис-

тика от края на 30-те години на XX в. В нея биха могли да бъдат открити водещи и до днес посоки на изследване на античната и средновековната българска археология (Филов, Димитров), литературната история (Арнауудов), на развитие на българската етнография (Вакарелски), славистична фолклористика (Йоцов), посоките на развитие на юридическата мисъл (Кацаров, Ганев), но и тенденциите във вкуса към самата теория на историческото познание (Бицилли, Попруженко) и пр. Наред с конкретните научни изследвания, списанието предлага преглед на новоизлезли книги с отзиви за тях, както и рецензии на актуални театрални постановки и художествени изложби в България. В този смисъл списанието днес е исторически източник, който последователно представя картината на реално случващи се събития в областта на културата в България в периода от 1938 до 1942 г. Освен всичко останало, списанието е богато илюстрирано с цветни приложения, представящи значими български археологически и етнографски паметници, част от които са били обект на анализ от мнозина от авторите. С други думи казано – съдържанието на списанието се простира в широк диапазон, очевидно насочен към улавяне на различни тенденции в българската култура, и по този начин то е едновременно академически прецизно, но и популяризиращо сериозната хуманитаристика.

В уводните си думи към читателите във вече цитирания тук брой първи от 1938 г. Борис Йоцов пише: „Чрез това списание ще ратуваме за българска историческа култура... Малцина ще отрекат, че ние малко познаваме собствената си родина, че отсъствието на по-дълбока историческа култура е съществен недостатък на българското общество, че нямаме чувство за историческа традиция и малко премисляме своите исторически съдбини... А само онзи може да обича отечеството си, който го познава добре...“ Самото желание за познание на пътя на народа през времето Б. Йоцов определя като „истински, творчески и смислен национализъм“.

Мисълта на Б. Йоцов през годините в тази посока е лесно проследима чрез уводните му есета към всеки брой от списанието. Във всички тях прозира мотивът за нуждата от истинско разбиране на историята, което не е за украса на някакъв национален егоцентризм, а по-скоро основание за просветено, самоосъзнато реалистично виждане и разбиране за себе си.

Ако приемем, че тук ще хвърлим поглед върху идеите на Борис Йоцов, вложени в списание „Родина“, то може би идеята за просветен национализъм е в известен смисъл водеща. И тъкмо тя е, която прави списанието некореспондиращо на ширещия се по онова време агресивен фашистки национализъм. Но за да разберем смисъла на тази идея, не трябва да мислим за нея като за умозрителна конструкция, а като за стремеж за съпреживяване на миналата реалност, което води до усещане за живота на народа, за неговия потенциал. Тук Борис Йоцов следва традицията на своя учител – полониста, литературния критик и историк проф. Боян Пенев, който неведнъж е заявявал, че „историята трябва да се чувства тъй както се чувства едно художествено произведение“. Без да има критическия по-

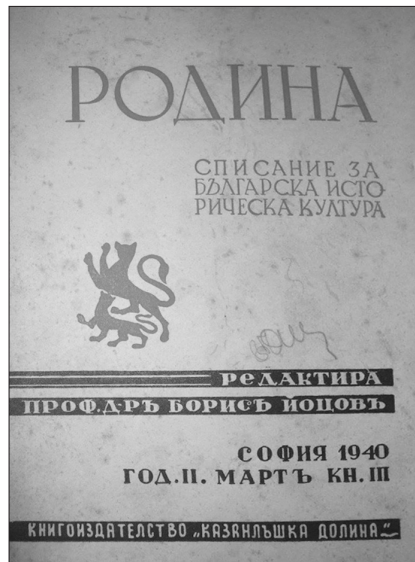
тенциал на своя учител, Борис Йоцов остава истински негов последовател, но по друг начин – някак по-просветителски. Той сякаш е приел като лична мисия да води читателите на списанието си към изследване на духа на историята и културата на българите, да се вглежда в обратите на българската историческа съдба. И ние виждаме цялата широта от размисли и усещания за българската съдба в уводните есета, с които той започва всеки брой на списанието. Самите им заглавия са симптоматични и маркират идеите му: „Народ на идеала“, „Копнеж по справедливост“, „Иронията на историята“, „Героичният подвиг“ и пр. Ето в няколко щрихи усещането на Б. Йоцов за българския народ:

„Той (народът – бел. а., Св. Стр.) не се е примирявал с действителността, не се е утешавал с веднъж даденото и постигнатото. Той е живял в по-високи помисли и копнежи, поставял си е задачи съобразно със своята жизнена обстановка – в деен творчески идеализъм се е движил напред... Всеки удар на съдбата е бивал за него извор на нов устрем“ („Народ на идеала“, г. II, № 1, септември 1939 г.).

„Намирал е сили да надживее страданието си, да не се изгуби в смирено малодушие. Не е губил съзнание за своята личност и воля за исторически живот“ („Историческа буря“, г. I, № 3, март 1939.).

„Едно от най-ценните нравствени достижения на българския народ е да се чувства духом подготвен да брани правдата. Затова той стига в своя национализъм до идеята за себе си... Той (българският народ – бел. а., Св. Стр.) не се движи в деянията си от един ограничаващ погледа реализъм, който води до отчаяние и песимизъм. Напротив, познанието му за ограничеността на човешката воля, за безсилието понякога на човешките добродетели не го оставя да се обезличи във всекидневното си битие, да затъне в груби земни страсти, да бъде равнодушен към добро и зло. То слага живота му под знака на високи помисли, мечти и копнения. Защото знае, че с един хляб само не може да се живее“ („Копнеж по справедливост, г. III, № 1, октомври 1940 г.).

„В дълголетното свое историческо развитие българският народ си е изработил трезв, но във висша степен нравствен жизнен план – да се предаде на мирен творчески труд, като превърне своя дом в обиталище на Божия дух... Българският народ и на върха на славата и величието, и в бездната на падението и унижението не е забравял задачите, с които е слязъл в живота



Списание „Родина“, март 1940,  
год. II, кн. 3

и които историята му е поставила за разрешаване. И тъкмо тук се проявява силата на неговия дух“ („Осъщественият идеал, г. IV, № 1, 1941 г.).

Очевиден е историческият и културен оптимизъм у Б. Йоцов. Той е естествен резултат на неговия трезв поглед и реалистично усещане за българския народ, но и на умението му да чувства битието на народа или личността като път – често неравен, но със своя посока. А именно в запазващата се посока на живота се индивидуализират и личността, и нацията. Това познание може да има само човек с висока култура, фин психологизъм и усет за иронията на съдбата.

Ако Боян Пенев като историк на литературата търси духа на творчеството, то наследникът му Борис Йоцов търси творческия дух на народа.

За Борис Йоцов биха могли изцяло да важат думите на Боян Пенев от неговия дневник: „Желал бих нашите потомци да си спомнят не за завършените ми и незавършени дела, а за волята, вложена в тях. Зад историята има нещо, за което не е достатъчен един обикновен поглед – това е животът ни и който не го съзре, няма право да ни съди“ (с. 363).

А ето какво пише Б. Йоцов (Проф. Боян Пенев. // *Славянски глас*, XXI, 1927 2/3): „Преди всичко Боян Пенев заразява със своя духовен аристократизъм. За хората той има по-строги отношения, за литературата – по-високи изисквания, за живота – по-възвишени представи. Богата и тънка култура – не само на ума, но и на сърцето, широки познания – не само в кръга на неговата дейност, живата подвижност на духа... заедно с твърдостта на волята очертава трезво неговата физиономия... Горда и суверенна натура, той жарко брани своята независимост, увлечен от стихията на своя страстен темперамент“ (с. 355).

Убедено смятам, че казаното за Боян Пенев изцяло се отнася и за Борис Йоцов – за неговата собствена фина личност, за неговата „богата и тънка култура не само на ума, но и на сърцето“, щрихи от която намираме в сп. „Родина“.

Имам щастието да имам лични впечатления от един от сътрудниците на списанието – Димитър П. Димитров, тогава млад асистент на проф. Богдан Филов, а по-късно академик по антична археология. Преди пенсионирането си пред моя випуск от 1971 г. той за последен път в живота си изнасяше лекции в Историческия факултет на Софийския университет и имаше желание да сподели с младата аудитория вижданията си за историята. Разсъждаваше с удоволствие по темата за обратите на съдбата на народите и културите, за иронията на живота... Помня думите му: „Историята не е наука за миналото, а за бъдещето“. За този мил и светъл образ на академика си спомних, докато четях есета на Борис Йоцов...

Очевидно това е знак за някаква осезаема истинска културна традиция, в която поколенията си говорят на един език. И от нея и тъжно, и весело, и полуиронично, но може би вече и спокойно – ни гледа самият Борис Йоцов...